

2000. a. mereekspeditsiooni aruanne

Linnud

Koostajad: Aivar Leito ja Tiit Leito

Eesmärk ja ülesanded

Mereekspeditsioonide ülesandeks on teaduslikel ja kaitsekorralduslikel eesmärkidel uurida ja seirata Hiiumaa ümbruse meresaarte ning akvatooriumi elustikku, sealhulgas linnustikku. Varasematel ekspeditsioonidel (1992-1999) kogutud materjalid on olnud üheks põhiliseks teaduslikuks aluseks piirkonna mereliste kaitsealade planeerimisel ja eeltsooneerimisel. Koostatud on Selgrahu, Eerikulaiu ja Soela loodusparkide kaitseeskirjd ja välispiiri kirjeldused (1997). Kaitsealade projektid on läbinud ka keskkonnaekspertiisi (1998). Kahjuks ei ole neid seni kehtestatud, põhjuseks eelkõige kalurite vastuseis (kartused) kalapüügi piirangute suhtes, kuigi tegelikult oleks kehtestatavate piirangute mõju kalapüügile minimaalne. Valdavalt ekspeditsioonide materjalide põhjal on koostatud ka Väinamere põhjaosa kaitsekorralduse lähtealused (1998) ning Hari kurgu Rahvusvahelise tähtsusega linnuala (TLA = IBA) kirjeldus ning piirid (Heath and Evans 2000, Kalamees 2000, Skov et al. 2000).

2000 aastal oli ekspeditsiooni ülesandeks esmakordselt uurida Kassari lõunaranniku väikesaari ning jätkata Hari kurgu laidude ja mere elustiku, sealhulgas linnustiku uurimist ja seiret.

Materjal ja metoodika

Põhiekspeditsioon toimus 5.-8. juunini 2000.a. marsruudil Salinõmme – Saarnaki – Kassari laiud – Harilaid – Selgrahu – Kakralaid – Harilaid – Uemererahu – Harilaid – Kadakalaid – Harilaid – Eerikulaid – Salinõmme (Joon. 1). Kogu marsruudi ulatuses loendati ja kaardistati kõik veelindude kogumid meres. Kõigil väiksematel saartel (Pikkrahu, Umbnäsü, Pendarahu koos Pendikarega, Selgrahu, Kakrarahu, Kakralaid, Kadakarahu, Uemererahu ja Eerikulaid), samuti Harilaiul viidi läbi pesitsevate paaride absoluutloendus kogu saare ulatuses. Kadakalaiul tehti ringmarsruut, täielikult loendati metsatuka linnud ning ca 50% ulatuses saare keskosa kadastik. Kokku hõlmas loendus ca 90% Kadakalaiust. Ilmastik oli 5.-6. juunil loendusteks soodne, 7. juunil segas vihm mõningal määral Kadakalaiu loendust, 8. juuni hommikul oli samuti hoovihma kuid Eerikulaiu loenduse ajaks ilm paranes. Kõik linnuvaatlused ja -loendused tegid Aivar ja Tiit Leito.

Jätkuekspeditsioon toimus 12.-14. juulil 2000.a. marsruudil Salinõmme – Harilaid – Salinõmme. Ilm oli kõigil päevadel tormine (S ja SW tuul 15–24 m/s) ja vihmane, mistõttu loendusi ei olnud võimalik teostada.

Tulemused ja arutelu

Saarte haudelinnustik

Kokku registreeriti 13 uuritud saarel 62 haudelinnuliiki 5 seltsist, sealhulgas värvulisi 33, kurvitsalisi 16, hanelisi 11, pütilisi 1 ja tuvilisi 1 (Tab. 1). Arvukamad

liigid olid hõbekajakas (418 p) hahk (141) ja merikajakas (111). Enamlevinud liigid olid merisk (11 saarel), merikajakas (11), hõbekajakas (10) ja kalakajakas (9). Kühmnokk-luik pesitses 8 saarel ning hahka vaid 6 saarel! Seega oli luige ja eriti haha levik ja arvukus 2000.a. väga tagasihoidlik. Värvulistest olid arvukamad suitsupääsuke (35), sookiur (29), põldlõoke (18) ja linavästrik (18) ning enamlevinud liigid linavästrik (6 saart), põldlõoke (3) ja kõrkja-roolind (3).

Kokku loendati 13 saarel (üldpindala 47,5 ha) 1254 haudepaari, keskmise üldasustustihedusega 26,3 p/ha ning liigitihedusega 1,3 l/ha (Tab 1). Liigirikkamad saared olid Kadakalaid (39 l), Harilaid (34) Eerikulaid (19) ja Uuemererahu (13). Liigitihedus oli suurim Pendirahul ja Pendikarel (80 l/ha), järgnesid Pikkrahu (50) ja Umbnäsü (25). Võrreldes varasemate aastatega olid senisest liigirikkamdad Kadakalaid (rekord), Harilaid (rekord) ja Pujurderahudel (rekordi kordamine). Üle keskmise oli liike Eerikulaiul ning alla keskmise Selgrahul. Üldarvukuselt olid linnurikkamad saared Eerikulaid (363 p), Harilaid (273), Kakralaid (127), Kadakalaid (109) ja ja Uuemererahu (109). **Võrreldes varasemate aastatega oli paaride arv järsult langenud (ligi 3 korda) Harilaiul, põhjuseks rebase röövlus. Mõnevõrra oli arvukus langenud ka enamus teistel saartel.** Üldasustustihedus oli suurim Pendirahul (340 p/ha), järgnesid Pendikare (260), Pikkrahu (205) ja Kakrarahu (127) (Tab. 1). Asustustihedus, nii nagu liigitiheduski oli mittelineaarses pöördvõrdelises seoses saare pindalaga. Ka üldasustustihedus oli enamus saartel langenud.

Erinevate liikide osas võiks esile tuua järgmist:

- 1) **Kormorane** ei pesitsenud ühelgi uuritud laiul. Kakralaiu koloonia ei ole siiani püsima jäänud.
- 2) **Kühmnokk-luige** arvukuse ja leviku kasv on lakanud. Mitmed saared on muutunud taas luigetühjaks. Ainsana on heas seisundis Eerikulaiu koloonia.
- 3) Ka **hallhane** ei leitud üheltki saarelt. Kuigi liik ei ole Hari kurgu saartel kunagi arvukalt pesitsenud, tundub siiski et tema arvukus ja levik on viimastel aastatel ahenenud kogu Hiiumaa regioonis.
- 4) **Valgepõsk-lagle** pesitses jätkuvalt ainult Eerikulaiul (Hellamaa rahu ei külastatud). Liik püsib endiselt minimaalsel tasemel (1-2 p).
- 5) **Haha** arvukus ja isegi levik oli 2000 aastal kogu uurimisperioodi madalaim. Langus on kestnud juba mitu aastat.
- 6) **Suurkajakate** arvukus on samuti vähenenud, kuid mitte nii oluliselt kui hahal.
- 7) **Tõmmukajakat** ei kohatud taas ühelgi saarel. Liik on jätkuvalt kadumise piiril.
- 8) Ainsana on kajakatest suhteliselt stabiilse leviku ja arvukusega olnud **kalakajakas**.

Pikkrahu pesitsesid tuttpütt (1) hahk (6 p), merisk (1), kiivitaja (1), punajalg-tilder (1), kalakajakas (1), hõbekajakas (22), merikajakas (3), randtiir (3) ja linavästrik (1). Kokku esines 10 linnuliiki. Paare loendati kokku 41, üldasustustihedus oli 205 p/ha ja liigitihedus 50 l/ha. Nii üldasustustiheduselt kui ka liigitiheduselt oli Pikkrahu uuritud saartest 3 kohal (Tab. 1). See oli ainus saar kus pesitses **tuttpütt** ning üle ühe paari esines **kiivitajaid**.

Umbnäsul pesitsesid Kühmnokk-luik (1), tuttvart (5). Hahk (6), kiivitaja (1), punajalg-tilder (1). Kalakajakas (4), hõbekajakas (18), merikajakas (1), randtiir (5) ning linaväsrik (1). Kokku esines 10 linnuliiki. Paare loendati kokku 43, üldasustustihedus oli 107 p/ha ja liigitihedus 25 l/ha. Asustustiheduselt oli Umbnäsü 5

kohal ning liigitiheduselt 4 kohal (Tab. 1). See oli ainus saar kus arvukamalt pesitses **tuttvart** (2 paari leiti veel Eerikulaiult).

Pendirahul pesitsesid kümnokk-luik (1), hahk (7), merisk (1), kalakajakas (1), hõbekajakas (21), merikajakas (1), jõgitiir (1) ja linavästriik (1). Kokku pesitses 8 linnuliiki. Paare loendati kokku 34, üldasustustihedus oli 340 p/ha ning liigitihedus 80 l/ha (Tab. 1). Tüüpiline kajakate ja haha väikesaar. Nii asustustiheduselt kui ka liigitiheduselt oli Pendirahu uuritud saartest esikohal.

Pendikarel pesitsesid väikekajakas (2), kalakajakas (2), tutt-tiir (1) ja randtiir (8). Kokku pesitses loendati 13 paari 4 linnuliigist. Üldasustustihedus oli 260 p/ha ja liigitihedus 80 l/ha (Tab.1). Asustustiheduselt oli saar 2 kohal ja liigitiheduselt 1-2 kohal. **Pendirahu linnukooslus oli uuritud saartest ainulaadne, ainult siin pesitsesid väikekajakas ja tutt-tiir.**

Harilaiul pesitses 34 linnuliiki, mis on seireperioodi kõrgeim näitaja (**+1 liiki võrreldes 1999.a.**). Paare loendati kokku 273, üldasustustihedus oli 18 p/ha ja liigitihedus 2 l/ha (Tab. 1). Arvukamad liigid olid hõbekajakas (43), suitsupääsuke (35), randtiir (24), sookiur (21) ja kalakajakas (18). Asustustiheduselt oli saar 10 kohal ning liigitiheduselt 11-13 kohal. **Rebase röövluse tõttu ei pesitsenud (ei leitud ühtegi asustatud pesa ega pesakonda) ühtegi hahka, ning isegi suurkajakate arvukus oli minimaalne. Enamus kajakate, tiirude, meriskite ja lugepesi oli rüüstatud. Luigel olid munad aales vaid ühes pesas. Üldse ei pesitsenud kivirullija. Üldarvukus oli tavalisest 2-3 korda madalam.**

Kadakalaiul pesitses 39 linnuliiki, mis on samuti senise seireperioodi kõrgeim näitaja (**+5 liiki võrreldes 1997.a.**). Paare loendati kokku 109, üldasustustihedus oli 6 p/ha ja liigitihedus 2 l/ha (Tab. 1). Tegelik üldarvukus ja –asustustihedus olid tõenäoliselt kõrgemad, sest ca 10 saarest (klastikust) jäi loendamata. Arvukamad liigid olid vööt-põõsalind (10), pruunselg-põõsalind (10), sookiur (8) ja metsvint (8). Asustustiheduselt oli saar 12 kohal ning liigitiheduselt 11-13 kohal. **Huvitav on käbliku, mustpea-põõsalinnu, põialpoisi ja metstika esinemine. Rebase röövluse tõttu ei leitud ühtegi asustatud luige- ega hahapesa ning kõik meriski, tülli, tiiru ja kajakapesad olid rüüstatud! Merikotka pesa saarel ei ole ning ka vanalinde ei nähtud.**

Kadakarahul esinesid kümnokk-luik (1), merisk (2), liivatüll (1), kalakajakas (3), hõbekajakas (4) ja merikajakas (5). Kokku esines 6 liiki, üldarvukusega 16 paari, üldasustustihedusega 32 p/ha ning liigitihedusega 12 l/ha (Tab. 1). Asustustiheduselt oli saar 11 kohal ning liigitiheduselt 6 kohal. Kõik pesad peale linavästriku olid rüüstatud (rebane või kähr).

Kakralaiul pesitsesid kümnokk-luik (1), hahk (5), merisk (1). Hõbekajakas (110) ja merikajakas (10) (Tab. 1). Kokku esines 5 linnuliiki, mis on seireperioodi keskmisest madalam. Paare loendati kokku 125, üldasustustihedus oli 42 p/ha ja liigitihedus 2 l/ha. Asustustiheduselt oli saar 9 kohal ning liigitiheduselt 11-13 kohal. **Arvukus ja asustustihedus olid kogu seireperioodi madalaimad. Kormoran ega tõmmukajakas ei pesitsenud.**

Kakrarahul pesitsesid merisk (1), hõbekajakas (20) ja merikajakas (10). Liike (3) oli keskmisel arvul. Paare loendati kokku 31, üldasustustihedus oli 155 p/ha ja liigitihedus 15 l/ha. Üldasustustihedus oli 4 kohal ning liigitihedus 5 kohal. **Nii arvukus kui ka asustustihedus olid seirerea üks madalaimad.**

Uuemererahul pesitses 13 linnuliiki, mis on kolme võrdlusaasta madalaima näitaja kordamine. Paare loendati kokku 109, mis on kahest varasemast aastast pisut rohkem. Arvukamad liigid olid hõbekajakas (40), merikajakas (25) ja jõgitiir (17). Üldasustustihedus oli 44 p/ha ja liigitihedus 5 l/ha. Asustustiheduselt oli saar 8 kohal ning liigitiheduselt 7-8 kohal (Tab. 1). Huvipakkumatest liikidest pesitsesid naaskelnokk, rüdi ja kivirullija (ainus saar kus liikesines). Märkimist väärib luige täielik puudumine ning haha väike arvukus.

Pujurderahudel pesitsesid kühnokk-luik (1), merisk (1) ja merikajakas (1). Paare oli kokku 3, üldasustustihedus 3 p/ha ja liigitihedus samuti 3 l/ha (Tab. 1). Nii liikide arv kui arvukus oli seireperioodi maksimumi kordamine.

Eerikulaiul pesitses 19 liiki, mis on seirerea üks kõrgemaid. Paare loendati kokku 363, mis on kogu seireperioodi üks madalamaid. Asustustihedus oli 91 p/ha ning liigitihedus 5 l/ha (Tab. 1). Asustustiheduselt oli saar 6 kohal ja liigitiheduselt 7-8 kohal. Arvukamad liigid olid hakk (110), hõbekajakas (70), jõgitiir (45) ja kühnokk-luik (35). **Huvipakkumatest liikidest pesitsesid valgepõsk-lagle (1 p), tuttvart (2), rüdi (1) ja kõrkja-roolind (3). Suurkajakate arvukus on langenud, ainsana oli arvukus kõrgseisus kühnokk-luigel ja hahal. Eerikulaid on ka ainus saar kus haha arvukus ei ole seireperioodil langenud vaid püsinud stabiilselt ca 100 paari ümber. Üllatavalt palju (14 pesa) pesitses sinikael-parte.**

Selgrahul pesitsesid kühnokk-luik (2 p), merisk (1), hõbekajakas (70) ja merikajakas (18). Täielikult puudus hakk. Paare loendati kokku 91, üldasustustihedus oli 61 p/ha ja liigitihedus 3 l/ha. Asustustihedus oli 7 kohal ja liigitihedus 9-10 kohal. Nii liikide arv kui ka üldarvukus olid vaatlusrea ühed madalamad. Esmakordselt ei leitud ühtegi asustatud hahapesa ega pesakonda.

Sulgimis- ja rändekogumid

Kühnokk-luige ainus suurem kogum (110 is.) leiti Hellamaa lahest (Joon. 2). Kuna juulikuine jätkuekspeditsioon tormi tõttu ebaõnnestus, siis ebaõnnestus ka luikede põhiloendus.

Hallhanesid loendati kokku 411 is. (Joon. 3). Suurim sulgimiskogum (250 is.) avastati Eerikulaiult, suuremad kogumid olid veel Selgrahul (60 is.) ja Kakralaiul (60 is.). Kuna Hõralaidu ega Vohilaidu ei külastatud, siis jäi osa hanesid ilmselt avastamata. Senised ekspeditsioonid kinnitavad selgelt, et hallhanede põhiline sulgimispiirkond Hari kurgus asub Vohilaiu – Hõralaiu – Eerikulaiu regioonis.

Hahku loendati põhiekspeditsioonil kokku 14 200 is. 6 eri kohas (Joon. 4). Isahakkade põhilised sulgimispiirkonnad asusid tavapäraselt Kakralaiu ja Kakrarahu ümbruses (7000 is.) ning Soolarahu piirkonnas (3500 is.) ning nende arvukus oli

keskmisel tasemel. Kuna juulikuine ekspeditsioon ebaõnnestus, siis sulgivate hahkade koguarvu (isas- ja emaslinnud kokku) ja –levilat ei õnnestunud kindlaks teha.

Jääkosklaid (valdavalt isaslinde) loendati Eerikulaiul 40, Kakrarahul 35 ja Selgrahul 30 is., kokku 105 is. Sulgivate **sinikael-partide** kogum (110 isaslindu) avastati Eerikulaiul.

Hülged

Hallhülgeid loendati Selgrahul 6. juunil 140 is., Kadakalau ja Harilau vahelisel madalal 6.-7. juunil 10-15 is. ning Pujurderahudel 5. juuni õhtul ca 600 is. ja 6. juuni hommikul 120 is. (Joon. 5). Hüljeste koguarvuks Hari kurgu piirkonnas 5.-8. juunil 2000.a. hinnati 700-800 looma.

Tabel 1. Mereekspeditsioonil 5.-8.06.2000.a. uuritud saarte haudelinnustiku liigiline koosseis ja arvukus paarides.

Linnuliik	Pikkrahu 0,2 ha	Umbnäsu 0,4 ha	Pendirahu 0,1 ha	Pendikare 0,05 ha	Harilaid 15 ha	Kadakalaid 19 ha	Kadakarahu 0,5 ha	Kakralaid 3 ha	Kakrarahu 0,2 ha	Uuemererahu 2,5 ha	Pujurderahud 1,0 ha	Eerikulaid 4,0 ha	Selgrahu 1,5 ha	Kokku
POD CRI	1													1
CYG OLO		1	1		4		1	1		0!	1	35	2	46
TAD TAD					4	3						1		8
BRA LEU												1		1
ANA STR					2									2
ANA PLA					1	1						14		16
ANA CLY					2									2
AYT FUL		5										2		7
SOM MOL	6	6	7		0!	0!		5		7		110	0!	141
MEL FUS					7									7
MER SER					10	2						1		13
MER MER					1	1								2
HAE OST	1		1		11	1	2	1	1	4	1	7	1	32
REC AVO										1				1
CHA HIA					8	2	1			3		6		20
VAN VAN	2	1								1				4
CAL ALP										1		1		2
TRI TOT	1	1			7	3						2		14
ARE INT										1				1
LAR MIN				2										2
LAR RID												2		2
LAR CAN	1	4	1	2	18	1	3			7		12		49
LAR ARG	22	18	21		43		4	110	20	40		70	70	418
LAR MAR	3	1	1		7		5	10	10	25	1	30	18	111
STE SAN				1										1

Linnuliik	Pikkrahu 0,2 ha	Umbnäsü 0,4 ha	Pendirahu 0,1 ha	Pendikare 0,05 ha	Harilaid 15 ha	Kadakalaid 19 ha	Kadakarahu 0,5 ha	Kakralaid 3 ha	Kakrarahu 0,2 ha	Uuemererahu 2,5 ha	Pujurderahud 1,0 ha	Eerikulaid 4,0 ha	Selgrahu 1,5 ha	Kokku
STE HIR			1							17		20		38
STE AEA	3	5		8	24	1						45		86
STE ALB										1				1
COL PAL						1								1
ALA ARV					12	5				1				18
HIR RUS					35									35
ANT PRA					21	8								29
MOT FLA						1								1
MOT ALB	1	1	1		11	3						1		18
TRO TRO						1								1
PRU MOD						5								5
OEN OEN					3									3
TUR MER						7								7
TUR PHI						1								1
STU VUL					3	2								5
ACR SCH					3	2						3		8
ACR PAL					2	1								3
SYL NIS						10								10
SYL CUR					3	6								9
SYL COM					4	10								14
SYL ATR						1								1
SYL BOR						1								1
PHY COL					2	1								3
PHY LUS					1	3								4
REG REG						1								1
FIC HYP						1								1
LAN COL					1	2								3
COR ONE					2	2								4
COR RAX					1									1
FRI COE					1	8								9
CAR CHL						4								4
CAR SPI						1								1
CAR CAN					1	1								2
CAR ERY					3	2								5
EMB CIT						1								1
EMB SCH						2								2
Liike	10	10	8	4	34	39	6	5	3	13	3	19	4	62
Paare	41	43	34	13	273	109	16	127	31	109	3	363	91	1254
Paare/ha	205	107	340	260	18	6	32	42	155	44	3	91	61	26,3
Liike/ha	50	25	80	80	2	2	12	2	15	5	3	5	3	1,3